

J. E. Gunnerus

om

Stour-Bagnen eller de
Gamles Orca.

Da denne Fisk, hvad dens rette Skik-
felse angaaer, er de Lærde ikkun lidet
bekiendt, og den dog er saa navnkundig af
de idelige Krige, den fører saavel med Hval-
fiskene som og med Sælhundene; saa har jeg
giort mig Umag for, at kunne gjøre den no-
get mere bekiendt. Den fornemste Anled-
ning hertil gaves i Aaret 1762., da en
Stour-Vagn, en Mills Bei fra Dønnes-
Gaard i Helgelands Fogderie, hvor jeg den
gang paa min Bisitaz-Reise opholdt mig,
havde strandet; og har jeg Hr. Capitain
Coldevin paa bemeldte Dønnes-Gaard at
takke for en Tegning og en Beskrivelse, som
ved den Leilighed bleve giorte over bemeldte
Fisk, saavel som og for nogle af dens Tænder;
og disse Ting ere de, jeg her fornemmelig
lægger til Grund.

Dens Længde er henimod 4. Favne, og Tykkelsen, hvor den er tykkest, $1\frac{1}{2}$. Favn i Omkreds. Den har et lidet Hoved, for til noget budt, og ligner deri meer Nisen (a), end Springereren (b), med hvilke begge den ellers, i Henseende til Kroppens Skikkelse, har stor Lighed; dog i Henseende til sin smale Ende ligner den mest Springereren, og dens Hale er dannet som Hvalfiskens (c). Diet sidder ikke langt oven for Mundvigen. Begge Kiæber ere lige lange. Baade i Over- og Under- Kieften ere sterke Tænder, omtrent af een Skikkelse, hvoraf et Par i naturlig Størrelse ere afregnede Tab. XII. Fig. 2. og 3. Disse ere noget fegelagtige, dog ofte lidet fladtrykte paa begge Siderne, og krumme sig noget, mod Enden, til den ene Side, dog mest ind efter; hvorudover de og paa den krummede Side ere noget lidet bugede, ligesom de og paa samme Side har en aflang, glat og temmelig dyb Udhuling, see Tab. XII. Fig. 2. litt. a., som skal altid findes paa disse Tænder, og synes at tiene der- til, at Tænderne af Under- og Over- Kieften destobedre kan slutte sig i hinanden; end- skjønt jeg ikke vil negte, at denne Udhuling kan være kommen deraf, at Tænderne af

Over-

(a) *Delphinus Phocæna.*

(b) *Delphinus Delphis.*

(c) *Balæna.*

Over og Under-Rieften gaae imellem, og slides derved paa hinanden, saasom og Hr. Capitain Coldevin beretter. Og er dette saa meget troligere, da jeg, for det meste, ogsaa paa den anden modsatte Side af Tænderne bemærker en ringe Udhuling, paa hvilken man tydelig kan see, at den er intet andet, end et Merke af en anden modsat Tand, som har slidt sig derpaa; See Tab. XII. Fig. 3. litt. d., hvor det ikke tydeligere kunde forestilles, saasom det af Skilderen saaes paa Siden og noget neden under. Hvorvidt Roden har været skult af Tand-Risdet, viser Tab. XII. Fig. 2. og 3. litt. bb. Det er uden al Tvivl samme Dyr's Tænder, som findes aftegnede hos Klein de pisc. Mill. II. Tab. IV. Fig. 1. og 2., og hvorom han paa anførte Sted handler §. XXXVI. p. 28. Blæse-Hullet, som paa Norst kaldes Blaaster, sidder øverst paa Hovedet (a), og ligner Springerens og Nisens baade udvendig, saa og indvendig i Hjerne-Skallen; thi uden paa sees ikkun eet, næsten halomaane-dannet; og inden til i Skallen tvende, tet ved hinanden staaende, Huller, som har sit Dække ligesom paa Nisen, hvorom i den 2den Deel er bleven handlet. Bryst-Finderne sidde og paa samme Sted af Kroppen, som paa de tvende andre nylig ommeldte

G 3 Delphiner;

(a) I den mig fra Hr. Capitain Coldevin tilsendte Beskrivelse staaer der: Paa Pynuten af Hovedet.

Delphiner; dog ere de efter Forholds Lighed meget længere, samt lang-smalere, ved Roden, og synes mig at ligne meer Hvalfiskenes end Delphinernes. Oven paa Ryggen, noget neden for Midten, har den, i Steden for Ryg-Finde, en Stage, som paa Norst kaldes Stør eller Stour, og hvoraf Fisken har faaet det Navn: Stour-Vagn (a) eller Stour-Zenning (b). Denne er af Been, 3. Allen hoi, overtrukket med Skind, flad paa Siderne, bredere ved Roden, og bliver alt smalere og smalere, ligesom et Sverd, dog noget budt i Enden. Kroppens Farve er oven til glindsende sort, men neden under hvid. Dette er al den Oplysning, jeg denne gang har fundet bringe tilveie om denne Fiskes Skikkelse.

Hvad dens Natur og Udfær angaaer, saa henhører den til de grummeste Fiske i Havet, og forfølger fornemmelig alle de Fiske og Søe-Dyr, der ere ret fede eller vel forsynede med Spek. Af den Aarsag ødelægger den utallige Hellefyndre. Den fører og bestandige Krige med Sælhundene, og seer ofte Soen ganske blodig ud, hvor de har holdt en Trefning sammen: Dog taber Sæl-

hunden

(a) Bønderne i Nordland sige: Stour-Vang.

(b) Paa Sundmør siges: Stour-Zynning.

hunden for det meste Slaget; thi Stours
 Bagnen har ikke alene dygtige Tænder, men
 betiener sig og af sit Sverd og sin Hale til at
 slaae med, og, for destobedre at kunne be-
 tiene sig af Sverdet, lægger den sig, saasomt
 jeg af mange siensynlige Vidner har hørt,
 paa den ene Side, naar den dermed vil an-
 falde Sælhunden. Formedelst denne hans
 Overmagt flye og alle Sælhunde for ham,
 naar de kan, og ere neppe sikke for ham paa
 nærmeste Skær i Havet, hvortil de gemeens-
 lig i saadan Nød tage sin Tilflugt; thi lig-
 gende paa Siden svømmer han omkring Skæ-
 ret, og feier dem ganske vist ned i Søen,
 saafremt han naaer dem med sit Sverd, og
 siden blive de gemeenlig hans viffe Rov. Han
 forfølger dem endog paa de Steder, hvor
 der er meget lavt Vand, og hvorhen han al-
 drig kunde komme, dersom han ikke svømme-
 de og undertiden, saasom der berettes, fast
 slæbede sig frem paa Siden; og skal endog
 hans Sverd, efter nogles Beretning, gjøre
 ham, i saadan Omstændighed, god Tjeneste,
 for at komme fort, endskiont det og ved saa-
 dan Leilighed undertiden skeer, at han bliver
 liggende, hvor han er, og dræbt af Menneffer.
 Af forbemeldte Narfag see Sælhundene sig
 ingensteds i Søen sikke for ham: Hvorfor
 de og ofte, naar de af ham forfølges, søge
 op til Landet og til beboede Der, og lade sig

der før af Menneſker fange, end de ſkulde
vove det at begive ſig ud igien i Søen, ſaa
længe de merkede, han var i Nærværelſen.
Af ſaadan Aarsag har man nylig fanget et
Par unge Sælhundede, endog i Kirke-Døren
paa Griip, ſom er et Fiſke-Bær ud i Haa-
vet, henhørende til Qvernæs Præſtegiæld i
Nordmørs Provſtie. Formedelſt denne
hans Grumhed mod Sælhundene, ſom paa
Norſk kaldes Kobber, har han paa Sund-
mør og andre Stæder bekommet det Navn:
Kobber-Herre (a).

Mange troværdige og ſienſynlige Bid-
ner har berettet mig, at han tillige er Hval-
fiſkenes ſørſte Fiende, og at han ofte ſees at
hænge faſt ved og at ſlide ſtore Stykker Spek
af ſamme: Hvilket og er ganſke troligt; thi,
er noget Søe-Dyr ſkicket og bevæbnet til at
angribe en Hvalfiſk, ſaa er han det, og hans
Glubſkhed og Graadighed eſter alt Spek til-
lader ikke at troe, at han ſkulde lade Hval-
fiſken være uantastet. Hr. Strøm melder
og i hans Sundmørs Beſkrivelse I. D. 288.
S. ſolg. n. 5. under det Navn: Qval eller
Hval, at den med ſamme Ret, hvormed den
kaldes Kobber-Herre, kunde bære Navn af
Niſe-Herre (b), ſaaſom den undertiden jager
Niſen op paa det tørre Land.

J Olai

(a) Phocarum tyrannus.

(b) Phocænarum tyrannus.

3 Olai Wormii Museo p. 279. n. IV. for-
 reffommer denne Fisk under det Navn: Vagn-
 Hvalur eller Hvalhund. Under det første
 Navn handler og Bartholin om samme in
 Hist. anatom. rarior. cent. IV. hist. XXIV.
 p. 274. n. V., og Thorm. Torfæus, in Grön-
 landia antiqva, cap. XII. p. 90. n. III., hvil-
 ken sidste bemerker, at den af andre kaldes
 Hnidingr.

3 Hr. Borgemeester Andersons Nach-
 richten von Island o. s. v. § 67. S. 115.
 Kommer den for, under det Navn: Eine
 Art der Schwerdfische, saasom hans egne
 Ord noksom lere, saaledes lydende: "Noch
 „hat mir Hr. M. . . K., welcher viele Jahre
 „auf Westmann-Öe gewohnet, erzehlet: Daß
 „es in dasigem Meere noch eine andere, von
 „den Seefahrenden also genannte, Art der
 „Schwerdfische gebe, welche ein dafür
 „angesehenes krummes Schwerdt oder Sä-
 „bel (so in der That mehr einen gekrümmeten
 „Pfahl gleichet, und mit Fleisch und Haut,
 „wie eine andere Finne, überzogen ist,) am
 „Ende des Rücken stehen hat. . . . Es ist
 „verwundernswürdig, daß die sonst ungeheu-
 „re Bestien, die Wallfische, wenn sie einen
 „dieser Art Fische vom weiten vermerken, gar
 „ängstiglich sich gebärden, springen und ei-
 „ligst davon fliehen; wie denn auch die Rob-

„ben sich gar sehr vor ihnen fürchten, und öf-
 „ters außs Land den Menschen zuspringen,
 „um ihnen nur zu entgehen.“ Og i hans
 Nachrichten von Grönland §. 53. S. 255.
 beskriver han den endnu niere og udførlige-
 re, naar han der siger: „Der Schwerdt-
 „fisch der Grönlandsfahrer, der noch von
 „niemanden, so viel ich weiß, beschrieben ist.
 „Ich wage es ihn zu nennen *Balænam mino-*
 „*rem utraqve maxilla dentatam, pinnam gladio*
 „*curvo similem in dorso habentem.* Dieser
 „Fisch hat einen stumpfen Kopf, fast wie ein
 „Buckkopf, und das Maul voll kleiner doch
 „scharfer Zähne. Er bläset Wasser, und
 „hat einen horizontalen Schwanz, wie der
 „Wallfisch. Auf dem Rücken am Ende des-
 „selben siset das so genannte Schwerdt oder
 „Säbel, davon er seine Benennung träget.
 „Es ist anderthalb bis 2. Ellen hoch, eine
 „halbe Elle bis drey Quartier unten am Rü-
 „cken breit, oben aber viel schmaler, gegen
 „den Schwanz ziemlich zurück gebogen, dick
 „und stumpf, daß es eher einem gekrümmten
 „etwas zugespizeten Pfahl gleicht, überdem
 „mit der Haut und Schwarte noch überzogen,
 „folgbar ganz und gar ungeschickt, entweder
 „dem Wallfisch oder einigen andern einen
 „Stich oder Schnitt damit bezubringen.
 „Doch kann er demselben sonst mit dem Maule
 „Schaden genug zufügen. Nämlich ihrer
 „etliche

„etliche (wie sie dann gemeiniglich in kleinen
„Truppen ziehen) fallen den Wallfisch an,
„ängstigen ihn, und zerren ganze Stücken
„aus seinem Leibe: wodurch er dermassen ab-
„gemattet und erhizet wird, daß er den Ra-
„chen etwas öffnet, und die Zunge, so viel
„er kann, herausrecket; an diese machen sie
„sich augenblicklich, weil es ihnen darum am
„meisten zu thun, und sie sonst wenig oder
„nichts vom Wallfische essen, oder der dicken
„Haut halber von dessen Fleische herunter
„zu zerren vermögen; aber, so bald sie nur
„können, in den Rachen schlupfen, und die
„Zunge vollends heraus fressen: daher es
„kommt, daß unsere Leute dann und wann
„einen todten Wallfisch antreffen, der die
„Zunge verloren hat, und davon gestorben
„ist. Unsere Grönlandsfahrer sehen die
„Schwertfische öfters bey Spitzbergen, auch
„in der Strasse Davis, wo sie 10. bis 12.
„Fuß lang werden. Zuweilen sind auch wol
„kleine oder Junge gar bey Hilgeland vor
„der Elbe gesehen worden. Man kann sie,
„ihrer grossen Geschwindigkeit halber, ohn-
„möglich fangen, es wäre denn, daß man
„einen Jungen etwa mit Büchsen erschiesse
„mögte. Ein erfahrner Schiffer, den ich
„um seine Meinung, wozu dieser Pfahl dem
„Fische wol nützen mögte, befragte, hielt
„ganz wahrscheinlich dafür, daß er demselben
„beym

„beym Schwimmen, etwa zum Stemmen
 „oder Aufhalten u. d. g., zu statten komme.“

At Engelländernes Killers, hvorum i
 philos. transact. handles, blive denne samme
 Fisk, er høist troligt. Af disse Tanker er og
 Hr. Borgemeester Anderson i hans Nach-
 richten von Grönland S. 53. S. 256. 257.,
 hvor han siger: „Ich zweifelte keinesweges,
 „daß die auf den Küsten von Neuengeland
 „sich aufhaltende, und von den dasigen Wall-
 „fischfängern also genannte, Killers, das ist,
 „Wallfischrödter, eben die von mir jehbe-
 „schriebene Schwerdtfische, und in der Ge-
 „gend nur grösser, nämlich 20. bis 30. Fuß
 „lang seyn. Denn es wird von ihnen ge-
 „dacht, daß sie in beyden Kiefern Zähne,
 „die in einander schliessen, und eine Finne
 „von 4. bis 5. Fuß hoch gegen die Mitte des
 „Rückens sitzen haben. Sie gehen allemahl
 „in Gesellschaft bey Duzenden, und fallen
 „einen jungen Wallfisch, wie die Schlächter-
 „hunde einen zuhegenden Stier, an. Einige
 „halten ihn beym Schwanz, das Schlagen
 „mit demselben zu verwehren, indem andere
 „sich an den Kopf machen, und daran beißen
 „und schlagen, bis das arme solchergestalt
 „erhitzete Thier die Zunge ein wenig ausre-
 „cket, da denn einige seine Lefzen, und, wo
 „möglich, seine Zunge zu ergreifen trachten.

„Wenn

„Wenn sie ihn endlich erdödtet, fressen sie
 „vornehmlich von seiner Zunge und Kopfe:
 „so bald er aber beginnet zu faulen, verlas-
 „sen sie ihn. Diese Killers. oder Tödter sind
 „von so unüberwindlicher Stärke, daß,
 „wenn einige Chaloupen mit einander einen
 „todten Wallfisch fortschleppen, ein einziger
 „derselben, der seine Zähne dreinsetzet, ver-
 „mögend ist, den Wallfisch augenblicklich
 „fort und mit sich hinunter auf den Grund
 „zu reißen. Zuweilen hat man diese Fische
 „bekommen und guten Thran daraus ge-
 „machtet. „

Hos Olaus Magnus i hans Historie
 forekommer en Tegning, som ogsaa findes
 hos Gesner de aqvatilibus p. 118., under det
 Navn: Balæna cum adjuncta Orca eam perse-
 quente; samt hos Aldrovand de piscib. p. 700.
 under den Opskrift: Orca balænam morsu la-
 cerans; hvor tvende smaa Stour-Bagne fore-
 stilles at angribe en Hvalfisk, endskönt de
 samme har ikke meget mere af Stour-Bag-
 nens Skikkelse end Støren eller Sverdet paa
 Ryggen (som dog er alt for bredt ved Roden),
 og ere for Resten, ligesom og Hvalfisken, de
 angribe, ikkun vanskabte Fostere af Ind-
 bildnings-Kraften.

Plinius har og lib. IX. cap. 6. endeel Efterretninger om Stour-Bagnen, under det Navn: *Orca*, endskjønt de samme ere ikke nøiagtige, men smage tildeels af Fabel.

Det vilde være en alt for dristig Gissning, som ei kunde forsvares, at holde *Raji* og *Sibbaldi Balæna major dentibus arcuatis falci-formibus &c.* for vores Stour-Bagn; men det kommer mig dog høist rimeligt for, at den haver laant denne Hvalfisk sin Stour, thi samme beskrives at have *pinnam s. spinam (longam) in dorso*. Formodentlig har han og giort Udlaan deraf til *Raji* og *Sibbaldi Balæna macrocephala dentibus minus inflexis & in planum desinentibus &c.*, om hvilken det heder, at den har en høi Ryg-Sinde, lignende en Mesan-Mast.

I øvrigt er mig ingen systematisk Forfatter bekiendt, som ordentlig havde handlet om Stour-Bagnen. Hvorfor jeg kalder den: *DELPHINUS Orca dorso pinna altissima, dentibus sub-conicis parum incurvis*, og kan jeg ikke befrie Nisen fra dette ubehagelige Selskab (a).

Foruden

- (a) Mig falder just herved ind den berømte og høifortiente Hr. Secret. Kleins Ord, de pisc. Mist. II. §. XXVII. n. 4. (ad fin.) pag. 23. hvor det heder: *Orcam Balænis associare merito abstinemus, querelas Balænarum verentes*. Men hvad vil nu Niserne (*Phocææ*) sige, hvilke Stour-Bagnen ikke skaaner meer end Hvalfiskene?

Foruden denne de Gamles rette Orca ere der adskillige andre, som har faaet dette feltsamme Navn. Hid regner jeg Orca Kleinii de pisc. Miss. II. §. XXVII. sqq. p. 22. sqq.; thi denne er, saavidt jeg af Beskrivelsen og den Tab. I. n. 1. hosføiede Tegning paa Hovedet med Tænderne i, samt Fig. 1-4., som afbilde nogle særskilte Tænder, kan skionne, meget forskiellig fra vores Stour-Bagn, og kalder jeg den derfor, til Forskiet: *Delphinus Tursio dentibus subteretibus, apice planiusculo*, og er det nok den samme, som Schonewelde i hans Ichthyologie p. 53. handler om, under det Navn: Orca, paa Tydsk: grosser Braunfisch, og paa Dansk: Øresvin eller Springer. Men den Formodning, han ytrer, at den skulde være den samme, som Islændernes (eller de Danstes) Haakall eller Hafkall, er ugrundet; thi denne er vist en Haa af det store Slag, og bliver vores Brugde, endskiont det ikke er at negte, at vores Haaskierding eller Haakierring og undertiden af een og anden bekommer dette samme Navn. Hr. Sekretær Klein holder den og for Gesneri Porcus marinus major, Kolbes Meerſchwein i hans Beskrivelse over det Gode Haabs Forbiery p. 204., og Sibbalds Balæna minor in utraqve mandibula dentata.

Spørsmaal, om vores Lille-Vang, der berettes at være mindre end Stour-Vagnen, samt i andre Stykker fra ham forskielig, men at ligne ham i at forfølge Hvalfiskken, er den nu ommeldte *Delphinus Turfio* (Dresvinet), eller meget mere en ung Stour-Vagn?

Hvad Rondelets Orca med brede Sæves Tænder i Rieften angaaer, saa er denne, om jeg ikke tager storligen feil, den før ommeldte *Delphinus Turfio* med Haastierdings Tænder. Det er og imod principium analogiæ, at en egentlig *Cetus* skulde have Sæves Tænder.

Fig. 1.
Scomber pelagicus

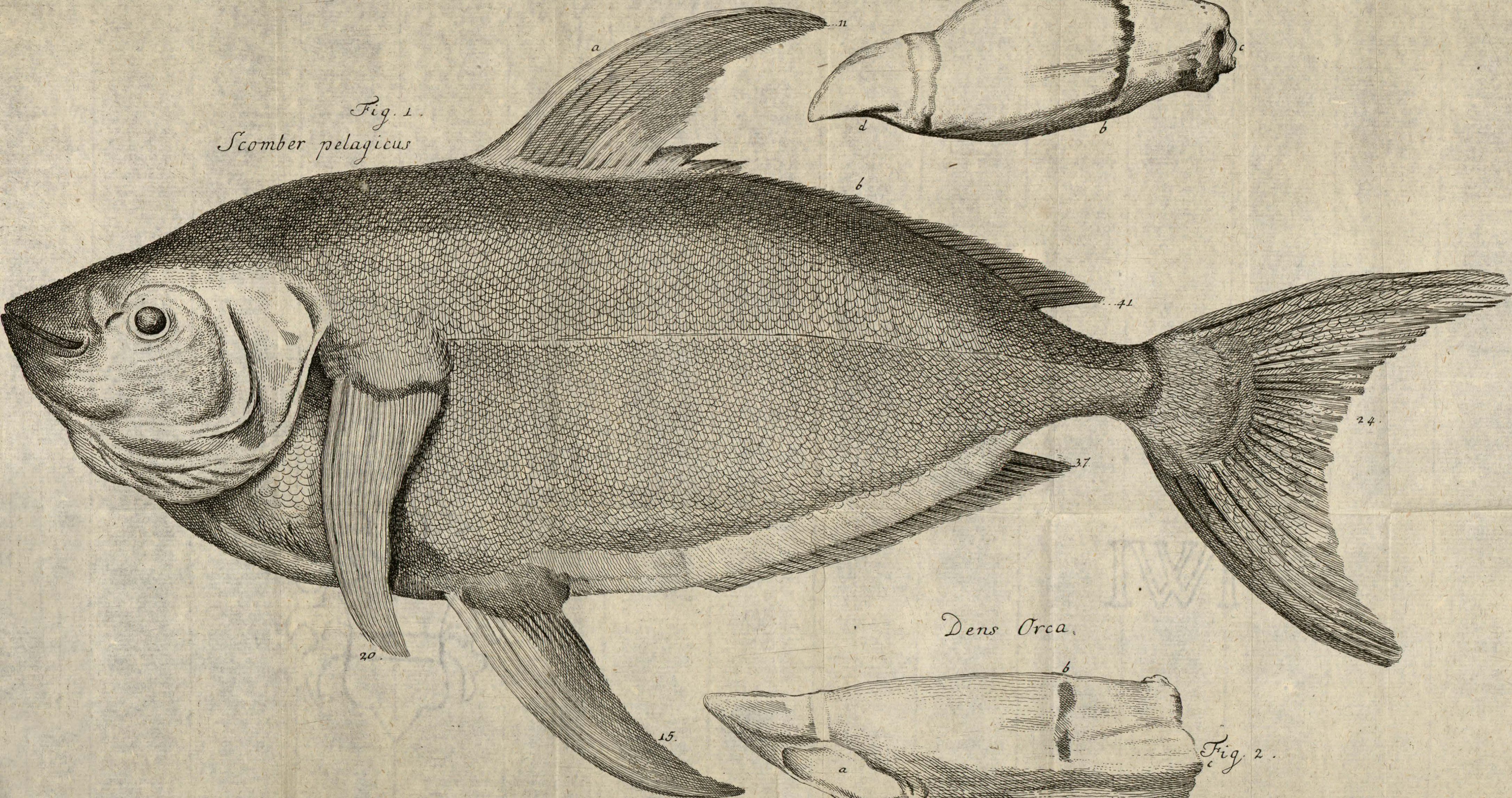
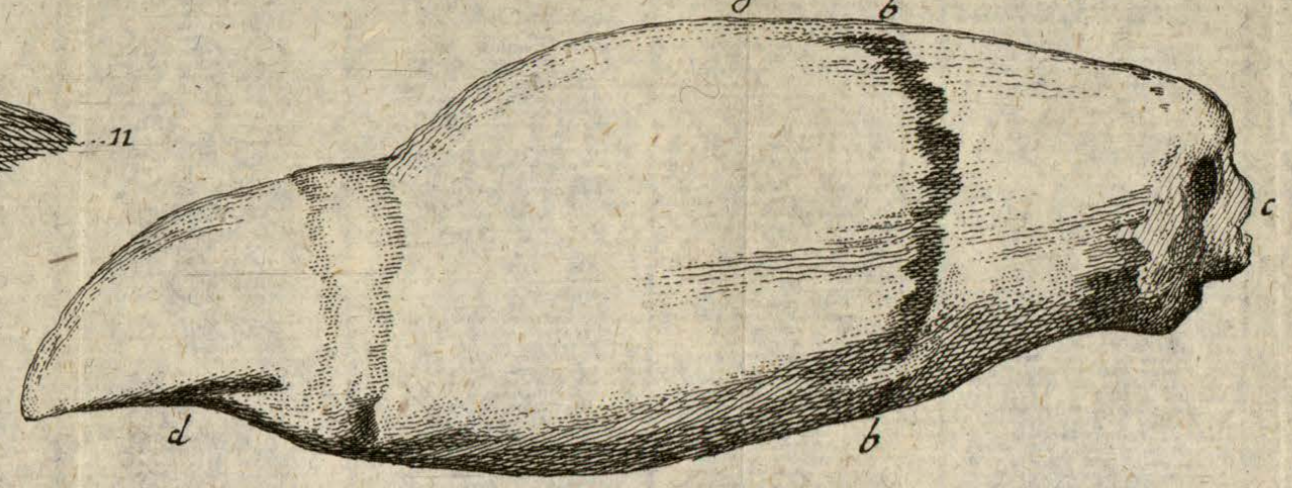

Fig. 3.

Dens Orca.

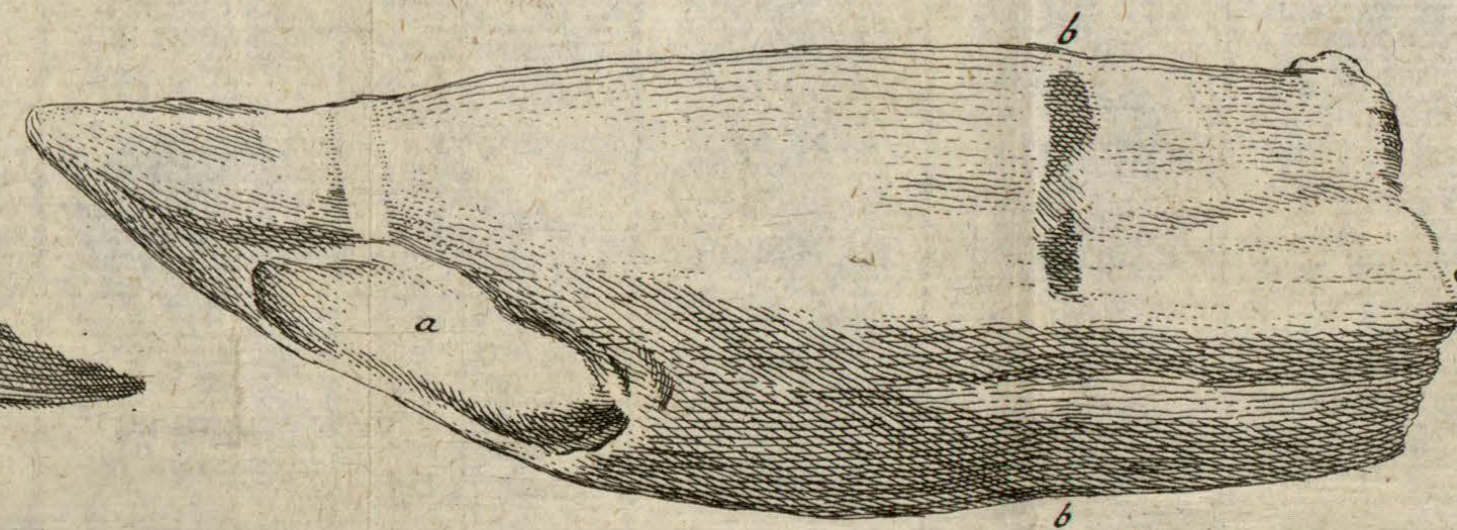

Fig. 2.